

V Ljubljani, 15. avgusta 1919.

SVOBODA

DRUŽINSKI LIST.

VSEBINA:

1. Ivan Albrecht: **Pešem.** — 2. Fran Albrecht: **Mrtvi govoré.** — 3. Peter Altenberg: **Teško srce.** — 4. Fran Erjavec: **O združništvu. (Konec.)** — 5. F.: **Nasprotja.** — 6. Fran Albrecht: **Mladi Jure. (Konec.)** — 7. **Pregled.** — 8. **Društveni vestnik „Svoboda“.**

Letnik I.

Štev. 8.

Last in založba delavskega izobraževalnega društva „Svoboda“.

Tiska Učiteljska tiskarna v Ljubljani.

„Svoboda“, družinski list, je glasilo delavskega izobraževalnega društva „Svobode“ v Ljubljani.

Izhaja dne 15. vsakega meseca.

Naročnina znaša letno 12 K. Člani društva dobe list brezplačno.

Upravništvo lista je v Ljubljani Šelenburgova ulica št. 6/II, kamor naj se pošilja naročnino. Sprejema se tudi oglase, katerim se določi cena po dogovoru.

Uredništvo lista je: Fr. Albrecht, Ljubljana, Sodna ulica 5/IV, kamor naj se pošiljajo vsi rokopiši.

Navodila podružnicam:

Pristopnina k „Svobodi“ znaša 50 h. Podružnice dobe do 1. februarja posebne pristopne izjave, ki jih mora vsak pristopivši član izpolniti, podružnice pa jih potem s pristopnino vred pri mesečnem obračunu pošljejo v Ljubljano.

Članarina znaša K 1.—. 10 h ostane podružnici, 90 h pa je poslati v Ljubljano. Zato pa dobe člani društveni družinski list zastoj.

Članarino naj se pobere vsak mesec obenem z oddajo družinskega lista in sicer za naprej, ker zaostalim ali nerednim članom ne bomo oddajali lista.

Obračun je poslati redno do 15. vsakega meseca tajništvu delavskega izobraževalnega društva „Svobode“ v Ljubljani, Šelenburgova ulica št. 6, II. nadstropje.

Denar pa je pošiljati pod naslovom: Konzumno društvo za Ljubljano in okolico (K. Rakovec), Ljubljana, — Sp. Šiška, Kolodvorska ulica 56.

Podružnice naj po možnosti ustanavljajo knjižnice, čitalnice, vrše predavanja, sestanke, izlete itd. Ustanavljajo naj pevske, godbene, dramatične, telovadne in druge odseke. Sploh naj skrbé za izobrazbo svojih članov ter goje pošteno, trezno družabno življenje. Društvene prostore naj si poiščejo v zasebnih prostorih, da člani niso primorani posedati v gostilnah ter zapravljati denar. Za vsa pojasnila se je obracati na tajništvo „Svobode“. Želje glede predavanj je sporočiti vsaj 14 dni pred predavanjem.

Tajništvo „Svobode“ opozarja vse podružnice, da je prve in druge številke družinskega lista nekaj več natisnjene. To zato, da lahko vsakemu novo pristopivšemu članu ponudijo tudi prvo in drugo številko, seveda morajo pobrati članarino tudi za januar in februar nazaj. — Obračune za januar in februar rabimo nujno; poslati jih je tedaj **tako** tajništvu.

Redno do 10. vsakega meseca naj pošiljajo podružnice kratka poročila o svojih priredbah in o svojem društvenem delovanju tajništvu „Svobode“ v Ljubljani, Šelenburgova ulica 6/II.

Odgovorni urednik Fran Albrecht

IVAN ALBREHT:

Pesem.

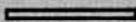
Pel bom pesem brez imena
in nesrečo svojo nosil,
božje bom dobrote prosil,
olajšave, moč v ramena.

Jojme, mati, kaj je meni —
Težko v boli je živeti,
kamor grem, povsod prekleti
so koraki in zgrešeni.

Črna noč molči nad Zilo,
dneva ni še na vsej Dravi,
kraški kameni krvavi,
v solnčno luč puhte svarilo.

Pod okovi spe junaki,
Javornik in Učka gora,
Istro tlači silna mora,
smrt gre po tržaškem tlaki.

Jojme, mati moja draga —
kaj je pesem brez imena?!
Kadar srca so ognjena
oživi poslednja sraga.

FRAN ALBRECHT:

Mrtvi govore.

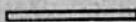
Mi smo se prebudili, ker ne moremo spati
v tej črni prsti, dokler nad nami pojó
vaši koraki novim krivicam nasproti,
novim zločinom, nasilju in novemu zlu.
Mi smo se prebudili, mi, mrtva straža pod zemljo.

V smrt ste nas gnali, kot v klavnice vo!e mesarji
in ste dejali nam, da smo izbranci usod
in ste lagali nam, ko smo medleli v viharji,
da za Svobodo človeštva v smrt naša gre pot ...
Živi lagali ste mrtvim, mi mrtvi smo se vzbudili!

Mi smo vzbudili se v carstvu Svobode in Resnice
in smo podali si bratske roke pod zemljó:
vsi mi iz Francije, Anglije, Nemčije, svete Rusije,
vsi mučeniki ameriški, srbski, bolgarski,
vsi iz Turčije in rdečih in črnih plemen ...

Sveto sklenili smo zvezo, da vaše porušimo zveze,
zveze zločinov, krivic in nasilja in zlá,
da poteptámo vas vse, ki teptate nam brate,
da razlastimo vas, ki ste si silo lastili,
žido in žamet mi strgamo z vaših teles!

Ali ne čujete? Kakor potres, ki se drámi —
vstajamo! Polne preroškega molka
naše neslišne besede šume prek sveta.
Padaja naša semena in — živi,
živi budijo se sužnji na mrtvih ukaz pod zemljó.

Težko srce.

Sredi med travniki in sadovnjaki stoji ogromna rumena hiša, dekliški inštitut „Pri angleških gospicah“. Mnogo svetih sester je tam notri in mnogo domotožja.

Marsikdaj prihajajo očetje, posečajo svoje hčerke. „Papa, Bog s tabo — — —.“

V tej preprosti godbi „papa, Bog s tabo —“ leže globoke himne malih src. In v „adijo, papa — —“ izzvené kot arpeggie harp!

Bila je deževna novemberska nedelja na deželi. Sedel sem v svoji dragi mali topli kavarni in kadil in sanjal — — —.

Lep velik gospod je vstopil z malo čudovito deklico.

Bila je pravzaprav angelj brez peroti, v rumenzelenem žametnem jopiču.

Gospod je prisedel k moji mizi.

„Prinesite ilustrirane časopise za malo,“ je dejal markerju.

„Hvala, papa, raje ne bi — — —,“ je dejal angelj brez peroti.

Tiho — — —.

Oče je rekel: „Kaj pa imaš — — —?!“

„Nič — — —,“ je dejalo dete.

Potem je rekel oče: „Kje ste v matematiki?!“

Menil je: „Pogovoriva se kaj splošnega. V vedi se že najdeva — —.“

„Pri računih s kapitali,“ je rekel angelj. „Kaj je to?! Kaj to pomeni?! Ne sluha ne duha nimam o tem. Čemu so potrebni računi s kapitali?! Ne razumem tega — — —.“

„Dolgi lasje — kratka pamet,“ je rekel oče smehljaje in pobožal nje svetloplave lase, ki so blesteli kot žida.

„Res — —,“ je rekla.

Tiho — — —.

Takšnega žalostnega obrazka še nisem videl nikoli! Kot da je ves vztrepetal, kakor grm pod snežnim bremenom. Bilo je, kot če pravi Eleonora Duse: „oh —!“ Ali če zapoje Gemma Bellincioni — — —.

Oče je pomislil: „Duševno delo je, kar nas odvaja. In vsekakor, more-li škodovati?! Usnivaš si dušo — —. Treba je vzbuditi zanimanje — — —. Zdaj seveda še spi — — —.“

Rekel je: „Računi s kapitali! Oh, to je zelo interesantno! Svojčas je bilo to moja forsa (sijaj minule sreče teh računov je probegnul čez njegovo lice). Na primer — — čakaj malo — — na primer, nekdo kupi hišo.

Ali poslušáš?“

„Oh da. Nekdo kupi hišo.“

„Na primer vašo domačo hišo v Gorici. (Napravil je stvar bolj napeto in je spretno spojil v precej ozko sorodnost znanost in rodbinske razmere.) 20.000 goldinarjev stane. Koliko mora dobiti obresti, da mu nosi do 5%?“

Angelj je rekel: „Tega ne more nihče vedeti —. Papa, ali pride stric Viktor še večkrat k nam?!“

„Ne redko pride. Kadar pride, se vedno vsede v tvojo prazno sobico. Pazi. 20.000 goldinarjev. Koliko je 5 % pri 20.000 fl.?! No, na vsak način tolikokrat po 5 goldinarjev, kot se sto nahaja v 20.000?! To je vendar enostavno, ne-li?!“

„Oh, da — — —,“ je reklo dete in ni umelo, zakaj stric Viktor tako redko prihaja.

Oče je rekel: „Torej koliko mora prejeti?! No, 1000 goldinarjev seveda.“

„Da, 1000 goldinarjev. Papa, ali se velika bela svetiljka v obednici še vedno kadi, kadar jo prižgete?“

„Seveda se kadi. Torej, ali zdaj razumeš račune s kapitali?!“

„Oh da. Ampak kako denar sploh nosi obresti? Saj vendar ni kakor hruška?! Saj je čisto mrtva stvar, denar.“

„Nespametnica — — —,“ je rekel oče in pomislil: „Sicer pa je to stvar instituta.“

Tiho — — —.

Tiho je dejala: „Jaz bi rada domov k vam —.“

„No, saj si vendar razumno dekle, ne —?!“

Dvoje solzâ je počasi priplavalo po licu navzdol.

Odrešitev! Solze! Domotožje izlito v blesteče bisere!!

Potem je dejala smehljaje: „Papa, tri male deklice so v institutu. Najstarejša sme pojesti tri bobbe, mlajša samo dva in najmlajša enega. Tako natančne so te deklice. Če jim bodo drugo leto zvišali, kaj praviš?!“

Oče se je smehljajal: „Glej, kako veselo je pri vas.“

„Kako veselo?! Nam se le zdi tako, ker je smešno. Kar je smešno, vendar ni veselo?!“

„Mala filozofinja — — —,“ je dejal oče blažen in ponosen in je videl v vlažno svetlih očeh svoje hčerkice, da je drugo filozofija in drugo življenje.

Postala je rožna in bleda, bleda in rožna —. Kakor borba je bilo na tem sladkem obličju. Tam je stalo zapisano: „zbogom, papa, oh, zbogom —“

Rad bi dejal očetu: „Gospod, pogledjte si to Marijino obličje! Saj poka to njeno malo srce! — — —.“

Odgovoril bi mi: „Gospod dragi, c' est la vie! Tako je življenje! Vsi ljudje ne morejo posedevati v kavarni in sanjariti predse — —.“

Oče je rekel: „Kako daleč ste v zgodovini?!“

Menil je: „Trebajo je raztresti. To je moj princip.“

„V Egiptu smo,“ je rekla mala deklica.

„Oh, v Egiptu,“ je rekel oče in napravil kot bi ta dežela resnično lahko človeka vsega izpolnila. Bil je kar enostavno začuden, da si je moč sploh še kaj drugega želeti nego Egipt.

„Piramide,“ je rekel, „mumije, kralji Sesostris, Heops! Nato pridejo Asirci, nato Babilonci — — —.“

Menil je: „Čim več jih naštejemo, tem boljše.“

„Tako?!“ je dejalo dete. Kot bi rekel kdo: „Pogreznjena ljudstva — — —!“

„Kdaj imate ples?!“ je rekel oče. Menil je: „Ples je vesel predmet.“

„Danes — — —.“

„Kdaj?!“

„Tako, ko se odpelješ. Potem je ples, od 7 do 8.“

„Oh, plesati je zdravo. Le pridno pleši — — —.“

Ko se je gospod dvignil, da bi odšel in me je prijazno pozdravil, sem rekel: „Oprostite, dragi gospod, oh oprostite mi, veliko, veliko prošnjo imam do vas — — —.“

„Do mene?! Kaj pa je?!“

„Oh, prosim, dajte, oprostite svojo hčerkico danes od plesne ure.“

Pogledal me je — — — in mi stisnil roko.

„Uslišano!“

„Kako da me razumeš, ti tuji mož?!“ mi je rekel angelj s svojimi blestečimi očmi.

„Idi naprej — — —,“ je rekel gospod otroku.

Potem je dejal meni: „Pardon, smatrate li to za pravi princip?!“

„Gotovo,“ sem dejal, „kar se duše tiče, je edini princip ne imeti principov!“

FRAN ERJAVEC.

O združništvu.

(Konec.)

Popolnoma drugače je pri zadrugah. Te nastanejo v obrambo gospodarskih interesov in potreb združnikov in ne v svrhu čim najvišjega obrestovanja vložnega kapitala. Sicer tudi zadruge vplačane deleže primerno obrestujejo, a njihov pomen za združnike leži v tem, da so pri vsem poslovanju in obratovanju podjetja najtesnejše soudeleženi tudi sami in sicer v onem razmerju, v kakršnem so poslu-žujejo zadruge. Čevljarska zadruga n. pr. največ koristi onemu čevljarju, ki izdeluje zanj največ čevljev, ne pa lastniku največjega števila delnic. Od konsumnega društva ima največ dobička oni, ki kupuje v njem največ življenskih potrebščin.

Delniška družba je iz navedenih vzrokov kapitalistično podjetje, koje namen je delati dobičke na račun odjemalcev; zadruga je pa podjetje, ki nudi gospodarske ugodnosti baš onim, ki to podjetje rabijo v svojem gospodarstvu in se ga tudi poslužujejo.

To bi bila tedaj najvažnejša razlika med tema dvema gospodarskima tvorbama. Poleg tega ima, kar smo že omenili, pri delniški (akcijski) družbi oni, ki vloži več kapitala, tudi več pravic, kar vodi pogosto do tega, da par posameznikov popolnoma obvladuje vse podjetje delniške družbe; med tem ko imajo pri zadrugi vsi zadružniki enake pravice. Tudi je pri delniški družbi število delničarjev omejeno, pri zadrugi pa navadno neomejeno. Na vprašanje, kaj je zadruga, bi se torej dalo odgovoriti morda nekako takole:

Zadruga je zveza ljudi, ki temelji na prostem pristopu, enakih pravicah in enaki odgovornosti vseh zadružnikov ter ima namen voditi gospodarsko podjetje na skupen račun in v korist zadružnikov, a ne po razmerju vloženega kapitala, ampak v oni višini, v kakršni se posamezni zadružniki zadruge poslužujejo.

To bi bila seveda le približna opredelitev pojma »zadruga«, saj danes je zadružno gospodarsko življenje že tako bujno in razvito, da je pogosto jako težko slediti najrazličnejšim oblikam zadružništva, ki se porajajo vsak dan.

V glavnem bi razločevali zadruge po tem, kakšen smoter imajo in kako hočejo koristiti svojim članom. Tu bi se jih dalo razdeliti v dve veliki vrsti in sicer v take, ki:

I. Za svoje člane razne življenjske potrebščine kupujejo in te imenujemo gospodarske zadruge.

II. Za svoje člane razne življenjske potrebščine prodajajo. Te imenujemo produktivne zadruge v širšem pomenu besede.

Pri gospodarskih zadrugah bi dalje razločevali:

- a) kreditne zadruge, ki upravljajo svojim članom denarne posle;
- b) konsumne zadruge v širšem pomenu besede, ki preskrbujejo svoje člane z raznimi življenjskimi potrebščinami.
- c) zadruge, ki skrbijo za razne potrebščine, kojih uporaba je skupna, n. pr. strojne, stanovanjske i. dr. zadruge.

Vse te skušajo svojim članom prihraniti čim največ izdatkov pri raznih dnevnih življenjskih potrebščinah.

Produktivne zadruge v širšem pomenu besede so one, ki izvršujejo razne predmete v lastni režiji ali pa le prodajajo izdelke svojih zadružnikov. Na ta način izločujejo prekupčevanje in hočejo s tem doseči čim najvišji dobiček delu svojih zadružnikov.

Seveda bi se dalo različne vrste zadružništva še dalje razdeliti, a to bi nas vodilo predaleč. Omeniti bi bilo tu le še različne izrastke zdravega zadružništva, ki z njegovim bistvom nimajo ničesar skupnega in služijo navadno le postranskim stanovskim nacionalnim ali pa tudi političnim svrham. V tem oziru vidimo zlasti pri konsumnih društvih veliko tozadevno pestrost in povsod okrog nas nastajajo »delavska«, »uradniška«.

»katoliška«, »narodna«, »socialistična«, »slovenska«, »nemška« i. dr. konsumna društva.

Tudi sicer je izpostavljeno združništvo pogosto velikim nevarnostim, da se oddalji od svojega pravega namena in začne uhajati na postranska in tudi kriva pota. Zlasti so tej nevarnosti podvržene produktivne zadruga, ki stoje mnogo bližje kapitalistični delniški družbi nego n. pr. konsumne zadruga. Če produktivna zadruga, koje namen je čim boljše uveljaviti delo lastnih združnikov, nastavi n. pr. še tuje delavne moči ali začne trgovati s tujimi produkti, je pravzaprav že kapitalistično podjetje. Na podobne načine lahko zaidejo tudi vse druge zadruga na kapitalistična stranpota.

Med različnimi vrstami združenj, ki smo jih doslej navedli, so za široke plasti ljudstva največjega pomena konsumna društva. Njihov delokrog je najširši in ona morejo združiti v sebi pravzaprav tudi skoro vse ostale oblike združništva. Konsumno društvo more nakupovati zemljišča, da preskrbuje svoje člane z raznimi poljedelskimi in živinorejskimi produkti, ono more izdelovati razne izdelke v lastni režiji, ustanavljati hranilnice, zidati svojim članom stanovanja in, kakor delajo to na Angleškem, celo zidati šole, bolnišnice, ustanavljati knjižnice itd. Konsumno društvo, če je dobro razvito in se zaveda svojih obsežnih nalog in svojega neomejenega delokroga, lahko predstavlja in združuje v sebi vse najvažnejše panoge združništva in postane tako najogromnejšega gospodarskega in kulturnega pomena za široke plasti ljudstva.

Tega se zlasti organizirano delavstvo tudi zaveda, zato je število konsumnih druženj v zadnjih desetletjih rastlo z neverjetno naglico. Leta 1904. je bilo v Nemčiji 1761 konsumov z 828.130 člani, leta 1906. pa že 2150 z 1.250.000 člani. Na Angleškem je bilo leta 1906 konsumnih druženj 1448 z 2.222.417 člani in $2\frac{1}{4}$ milijardama prometa; mala Danska je sama imela 1200 konsumov s 190.000 člani in 50 milijoni prometa in celo v Avstriji je bilo tedaj že 272 konsumov s 113.730 člani in 27.750.000 K prometa.

Te številke nam jasno kažejo, kako se je delavno ljudstvo začelo vedno bolj zavedati ogromnega pomena krepke gospodarske organizacije in je zato tudi vedno bolj segalo po tem uspešnem sredstvu samopomoči. Tudi v bodoče bo moralo vztrajno korakati po tej poti dalje in se popolnoma okleniti združništva! Edino ono ga bo ščitilo pred kapitalističnim gospodarskim izkoriščanjem in edino ono bo ustvarilo vse predpogoje in izšolalo najširše ljudske mase za oni veliki dan, ko nastopi socializacija vsega gospodarskega življenja.

Nasprotja.

Ni še pol leta, kar sta se ločila, da se pogledata šele tik pred pogrebom. Tako je mislil pravzaprav samo sin, ki je bil še mlad; saj je šele ravnokar dopolnil štiriindvajseto leto. Mladost mu je dejala, da bo on pokopaval. Očeta pa so krepila leta; preživel jih je šestdeset, nizala so se drugo na drugo... kdo bi mogel slutiti meje tekočih kolobarjev?

Stari Lužar je bil vendar trden kljub mnogoletnim izkušnjam. Nizek sicer, zato pa širokega ogrodja. Na vzbočenih plečih je čepela okrogla glava, še polna las, a na čisto ostrižena. Pod čelom so mu sršele mračne obrvi; dvoje oči je gledalo živahno, skoro prezirljivo skozi vejice nagubanih trepalnic. Nad širokimi usti so bili poveznjeni močni jugoslovanski brki, katerih zadnji končiči so segali še daleč čez kosti spodnje čeľustí.

S sinom sta stanovala skupaj. Soba je bila nizka, toda udobna in gorka. Pohištvo je stalo še zmerom tako, kakor je je pred desetletji uredila ranjka Lužarica. Postelje so bile mehke, omare polne, miza, stoli iz trdega lesa. Zastori in pregrinjala so bila pisana, svete podobe v zlatih nekoliko požoltelih okvirih. Preproga, ki je segala od vrat do okna in polnila, kar je bilo praznega, bi ostala taka lahko še celih sto let. Po vseh kotih je vbadala drobnarija v oči. Zraven sobe sta imela kuhinjo in... tako blizu tovarne je biló, čeprav bolj ven iz mesta.

Zaslužila sta oba. Stari je bil dober delavec in je znal delati. Prožno in gibko, dasi umerjeno, mu je šlo delo spod rok; spretnost je prekašala silo. Nikoli se ga ni slišalo, da bi se izgovarjal na slabo orodje; če ne prvič, je zasukal vdruđič tako, da je bilo prav — brez strasti in kletvine. Naročen je bil na list svoje strokovne organizacije in ga ob nedeljah prebiral. Ker ni pil in je trikrat pomislil, predno je segel po denarnico, je nosil vsak mesec prihranke v hranilnico.

Bilo je v prvih poletnih dneh, ko sta ležala po kosilu oblečena vsak na svoji postelji in počivala. Čez okna, ki so bila zelo pri tleh in majhna, so visele razen zastorov rjave platnene cunje. Kljub temu je tiščalo nekaj sitnih solnčnih niti skozi špranje, da je bila soba napol razsvetljena.

Sin je imel roke pod glavo in je strmél v strop. Staremu Lužarju je visela desna noga čez posteljo; kadil je in se branil muh.

Mimo hiše je peljal težak voz. Čulo se je priganjanje voznika, glasove, besede, kletvice...

Lužarju se je razvezal jezik in je odstavil pipo:

„Vročé je. Soparno.“ Pomencal si je oči in pogladil brke.

„Čas je za tó,“ je odgovoril sin in se preložil.

„Tone,“ je znova povzel stari.

„Kaj?“

„Oženim se.“

„Kaj?“

„Ne slišiš, da se oženim —“

„Zakaj?“

„Zakaj! — Zató ker je čas tak, da se lahko. Dosti dolgo sem že vdovec...“

„Oče, ali ste na mater čisto pozabili?“ ugovarja sin.

Stari preišlja, odkimava:

„Sem in nisem. Prav razločno jo vidim še danes; čisto v meni je njena daljna podoba... tako stisnjena kakor okrogla pikica..., vendar tako jasna, da čutim njen dih in vlakna njenega oblačila... Toda leta so vmes in že so misli prekratke, da bi jo še mogle doseči... Sam sem si delal postave in sam vem, da sem se jih držal, dokler niso same od sebe razpadle v prah... Vse, kar nas veže, polagoma gnije in preperí — In še to ti povem: jezike zavežem na vse strani, kajti družinsko življenje je povsod bolj všeč... Zase mislim, da po pravici...“

„Ali ste na glavo padli, oče?“ —

„Ne. — Ravno zato, ker nisem —“

„In zakaj sedaj, naenkrat...? Saj nama ne gre slabo.“

„Nama res ne gre slabo, ampak meni ni nič prida. Ženske sem potreben, kakor suho polje vode. Kaj veš ti v tvojih letih!“

„Katera vas pa mara v vaših letih?“

Lužar se je zarežal na vse grlo in se udaril ob koleno.

„Mara, mara. — Zakaj pa ne? Če sem ji dober brez ceremonij, zakaj bi ji ne bil še potem? — Da ne bi mislil, da ona sili. O, ne, ona noče, jaz hočem; jaz sem se tako namenil, moja volja je.“

„Meni ne gre v glavo, oče.“

„Saj pravim, da si še neumen. Vem, da se mi svet posmehuje že zdaj in ti najbrž veš, da se mi bo posmehoval... Meni je sicer vseeno, tebi skoro gotovo ne. Izbiraj si torej zasneh in sramoto svojega očeta...“

Slaba volja je sinu stiskala grlo in ustnice, da ni mogel govoriti. Prešinilo ga je čuvstvo, ki ga še ni poznal. Nešteto domislekov, ugovorov, ugibanj, vprašanj se mu je plodilo v glavi, izraziti pa ni mogel ničesar. Domislil se je svetlih očetovih škornjev, prstanov, ki si jih je natakil, zlate igle, ki se je bliskala iz očetove kravate... Domislil se je ostudnih besedi neznanca — tik za očetovim hrbtom..., a on je bil prepričan, da ni slišal prav...

„Kako pa ji je ime?“ je vprašal.

„Olga,“ je bolj tiho, kakor glasno odgovoril oče. Po glasu se je poznalo, da ga je njenega imena sram.

„Odkod pa je?“

„Iz naših krajev ni. Sam ne vem...“

„Kje ste jo dobili?“

„Kje sem jo dobil? — Na cesti, če ti je ustrezno; na cesti sem jo pobral...“

„Torej nima nič.“

„Denarja nič.“

„Kaj pa?“
„Telo in kri... in dušo...“
„Za vas?“
„Zame in za ves svet.“
— Oblak je zastrl solnce, da se je po sobi razlil mrak.
— Čez nekaj dni se je preselil sin drugam in že so ga vprašali:
„Ali bo res vaš oče poročil tisto žensko? Vlačugo, ničvrednico,
tatico? — Tako star mož, ali nori? — Sedaj na stara leta in tisto Olgo!“
Odgovoril jim ni na nobeno vprašanje.

FRAN ALBRECHT:

Mladi Jure.

(Konec.)

Jure gleda vanjo in presenečenje in najglobokejše sočutje se meša in lije v njegovi duši. Eno mu je jasno s kruto neoporečnostjo v njegovem otroškem srcu: da je zdaj vse, prav vse izgubljeno zanj...

„Kako bi vam pomagal, Mimica, ko morate venomer misliti „Venomer, Jure, brez prestanka. Zjutraj vstanem navsezgodaj in nanj?“

sama s seboj se pogovarjam... O njem! In ves dan tako. Silim se, da bi ne mislila, da bi pozabila in se raztresla. Menila sem, da mi ti moreš pomagati, ker si ves drugačen od drugih, in sem ti že včeraj popoldne hotela razodeti to svojo nesrečo... Pa sem se zbala, da bi me vendar ne mogel prav umeti; mlad si še. Danes pa si sam vse videl... Zdaj veš, kako sem uboga. Moja vest je tako nemirna... In kakor moj sovražnik je Miloš!“

— In moj! pomisli Jure in z grenkobo v duši se zopet spomni ogabnega prizora s Terezino. In kakor da se je nenadoma ta hip vnela drobna rešilna iskra v njegovem srcu, poslednji up... Morda bi ji pomagalo, če bi ji povedal, kar je videl tedaj na verandi?

„Razumem, Mimica, da je on kakor vaš sovražnik. Že prej sem vas hotel opozoriti nanj. Ta Raven, Mimica, ta Miloš Raven...“

Mladi Jure obmolkne, kajti hipoma prešine druga nova misel njegovo lobanjo in ga vsegā porazi: zaveda se namreč, da Raven v tem trenutku, ko bi Jure povedal ono njegovo nemarnost, že ni več njegov sovražnik — kaj ve sploh on o Juretu in njegovem srčnem nagnenju! — marveč njegov tekmeč, tekmeč v borbi življenja, mož proti možu. In najsi Jure tudi podleže v tej tekmi, podleči hoče vsaj častno! Ne, s takšnim orožjem se ne borijo možje!... In Mimiči bi raztrgal srce... Nič bi ne pomagalo. In zato molči Jure.

„Kaj je ž njim, Jure? Kaj veš o Milošu — o, povej!“ sili vanj Mimica.

„Miloša Ravna poznam,“ nadaljuje Jure s stisnjenimi ustnicami, „in razumem, da se mu ni moč ustavljati. Nekaj takšnega je v njem — neznan sila... Krasen fant je. In kako zna pripovedovati! Slišal sem ga že in zelo rad sem ga imel.“

„O, Jure, ti zlati moj! Ali zares, Jure?“ se vzradosti Mimica in njene modre oči se utrinjajo v vseh bleskih, naglo in krasno, kot zvezde nebeške. „Kako si dober, Jure, najboljši med vsemi... Rada te imam, tebe imam najraje!“

„Tako?“ se nasmehne Jure tuje in s svojim najgrenkejšim smehljajem. „Kaj pa on — Miloš Raven?“

„Kako si grd, Jure, ko govoriš tako! Kaj pa mi govoriš o njem? On je moj sovražnik; sovražnik mojega življenja... Hu, kakšne brke ima, ali si že videl, Jure, njegove brke? Gnusijo se mi in tako se mi zde smešni ti brki, on pa je sila ponosen nanje... In takšne oči, Jure, tako svetle in včasih kakor da so mokre, da človeka strese čudno po vsem telesu do mozga, ako pogleda vanje. In jaz moram vedno misliti na te njegove brke in svitile oči... Tako sem srdita nase! Ti pa si dober in jaz vem, kako me imaš rad. Tudi Milošu sem povedala, da me imaš rad in da imam jaz tebe najraje... Vse sem mu povedala: še to, da sem te pod kostanjem poljubila in kako grd si bil ti potem z mano... Miloš se je silno čudil. Rekel je, da je to ljubezen.“

„Kaj je rekel — — Miloš?“ vpraša Jure s težkim jezikom in njegov pozorni pogled se srepo vpiči v Mimico.

„Da je to ljubezen, je rekel. In da si ti, Jure, modrijan, je rekel,“ ponovi deklica z lahkotno odkritosrčnostjo, ki se ji vidi, da ne ume smisla izgovorjenih besed.

„Da je to ljubezen?“ zašepeče Jure in vsa kri je izginila z njegovega obraza. In nenadoma začuti zopet ono čudno nerazumljivo drgetanje v kolenih, kakor od mraza in neke zagonetne slabosti. Sedel bi, odpočil bi se rad...

„Da, Jure. Kaj pa ti je? Ali ti je slabo, Jure?... Ti dobri, mali moj brat, kako si bled v obraz, kako se trese tvoja roka... Ali ti je slabo, ti mili moj?... Tako sem ti hvaležna, da me imaš tako rad in tudi jaz imam tebe najbolj rada. Ti si moj mali zaveznik, kajne, Jure moj? Miloš pa je moj sovražnik... Oh, Jure, ti zlati moj!“

In z vso svojo deviško nežnostjo se nagiblje Mimica k mlademu Juretu, objame ga z levico ter oprime z desnico njegovo brado, dvigne njegov obraz kvišku in se mu zagleda v prepalo, otožno lice s tistim dobrim edinim smehljajem, ki cvete iz oči ljubečih mater. Nenadoma pa obstrmi njen pogled in oči se ji zožijo od presenečenja, ko vzklikne glasno:

„Kaj je to na tvojih ustih, Jure? Vsa rdeča so, ranjena, o, to je kri...“

Tedaj se mladi Jure hipoma vzpne kvišku, dvigne svojo roko ter zamahne z njo grobo po dekletovi desnici. Nato mu omahne glava na prsi,

ves se sključi vase, kot da se je nekaj prelomilo v njem ter brez moči zdrsne z razprtimi rokami pred Mimico na tla.

„To je kri, Mimica... Zavoljo tebe, Mimica...“ se trga v hlastni naglici med solzami iz njegovih prsi, ko se z rokami in s telesom tesno prižema k njenim bokom. „Ali ne vidiš, kako te imam rad? Do krvi, Mimica... Do krvi sem si razgrizel svojá usta, ko sem bil obsojen, da vaju moram gledati, ko sta stala tam — smehljala se v lice — poljubljala se na usta... Ž njim, prokletim! Kako ga sovražim, izkljuval bi mu tiste svetle oči... Ne, saj ga ne morem sovražiti, otrok sem... Saj ga ne smem sovražiti, če hočem biti mož! On je raztrgal moje srce in mojo srečo... Moje srce in moja sreča si ti, Mimica... Mimica, meni ni več živeti. Mimica, glej, tako te imam rad. Kako naj živim zdaj, Mimica?“

Dekle gleda nanj z razprtimi, kakor brezumnimi očmi in sklonjeno glavo, ki se venomer stresa semintja. Nenadoma pa se vname v njenem pogledu trepetajoč blesk, utrinjajoč se in svetel, prešinjen od steklene groze. Njene prsi se vzburkajo, obraz ji zbledí, ramena vzdrteta, se sunkoma nagnejo naprej in noge se ji zašibijo, da počene kakor proti volji. Z obema rokama se oprime Jureta, čepečega na tleh, da bi ga dvignila kvišku.

„Kaj je to? Vstani, Jure! Tako ne smeš govoriti. Kaj je to? Jaz sem mislila: kot brat... kot brat in sestra... Saj si otrok. Moj bog, ali nisi šele štirinajst let star? Kaj pa hočeš od mene? Kaj naj storim, da gre to mimo, Jure?... O, jojme, kaj sem napravila s tem otrokom? Ti, ti, moj mali zaveznik, čuješ? Vstani vendar! Kako sem jaz nesrečna... Ubogi Jure! Jaz ti ne morem pomagati... Vstani Jure, pomiri se! Jaz ti ne morem pomagati... Ne, kako naj ti pomorem? Jaz sem tako nesrečna... o bog!“ In solze zalijejo ves njen obraz.

Jure pa se hipoma dvigne, vzravna, prsi se mu izbočijo in kakor da je ves iz jekla ta hip: od nog do temena. K tlom je zavešen njegov mrkoskaljeni pogled v bledem obrazu.

„Zares: ne morete mi pomagati... Ne zamerite!“ zamrmra skozi stisnjene zobe, postoji pred Mimico, ki se je dvignila in mu stoji nasproti, kot da ji hoče še nekaj povedati, nato pa se takoj okrene ter odide molče brez pozdrava po hodniku v študentovsko sobo. —

V študentovski sobi je večerno rajanje. Petošolec Pavlin praznuje svoje orgije. Pavlin je drugače najpohlevnejši deček, miroljuben in tih, a včasih — periodično — ga popadejo nekaki notranji krči in tedaj nori kakor obseden. Vsi dečki njegove nravi in starosti bolehajo na takih periodično se vračajočih momentih „norosti“. Pavlin govori v verzih, kadar zapade v svoj delirij. — Tudi nocoj leži v postelji, še oblečen, ter balansira z nogami po zraku, opisujoč ž njimi staroegipčanske hieroglife ter zraven v splošno zabavo mnogobrojnega avditorija improvizira svoje strašne verze. Njegovi verzi so v žargonu Murnikovih Navihancev. Nocoj je vzel spet svojo gospodinjo na piko, ki je večinoma njegov aktualen sižé...

Mali Svitek, prvošolec, najvernejši učenec in čestilec Pavlinove Muze, sedi na njegovi postelji pri vznožju svojega učenika, ves zaripel v svoj mladi obraz ter ploska po kolenih in se veseli s takšnim glasnim šumom, da odmeva po vsi izbi. Njegov otroški odkritosrčni smeh je tako nalezljiv, da mu tudi drugi sostanovalci, raztreseni po svojih posteljah, krepko sekundirajo.

Eden je v tem veselo vznihanem kaosu — oaza sredi viharnih pust — ki ga vse to ne briga prav nič, eksemplar vzornega učenca in nadebnih aspiracij — Juretov sošolec Švigelj. Pri mizi sedi na svojem stolu, grški vokabular pred sabo in monotono se mu premikajo ustnice. Z dlanmi se gulji po kolenih z nedoumno vztrajnostjo gorindol ter se pri tem pozibava z gorenjim delom svojega života — ena, dve — semintja — enakomerno in natančno, tako kot nihalo pri uri. Švigelj sedi vedno tako, kadarkoli je doma — od zore do mraka. In če bi se svet podiral, Švigelj bi sredi vesoljnega vika in krika čepel na zadnji planki ter lajnal svoje grške vokabule, guljil se po kolenih in pozibaval — ena-dve, ena-dve...

Ko vstopi Jure, se hrup za trenotek poleže. Vsi razun Šviglja se ozro za trenotek v prišlega, a se takoj predajo spet svoji kričavi veselosti, ko jame Pavlin v ganljivih molih opevati svojo tragično prvo ljubezen:

Ob Nilu, ob Nilu
sedi krokodil..

Jure vrže svoj klobuk in havèlok v kot, ogleda se s svojim kalnim, bolno razžganim pogledom naokrog ter stopi naravnost k Šviglju; zloben nasmeh je krog njegovih ust.

„Nekaj bi ti rad povedal, Švigelj,“ ga potreplje Jure prijazno po ramenu.

Švigelj dvigne glavo iz svojega besednjaka in se ozre s čemernim licem vanj.

„Tak kaj? Povej naglo!“

Jure se skloni k njemu in mu zašepeče v uho:

„Bedak si, Švigelj!“

Švigelj nagne glavo in ponovi nestrpno:

„Tak kaj?“

„Osel si, Švigelj, in tepec si, pravim!“ zakriči Jure glasno.

Švigelj zamahne z roko po zraku: „Ah, kaj tisto!“

In že se zopet monotono premikajo njegove ustnice in ziblje njegovo telo.

„Ah, to si vedel že prej?“ se nasmehne Jure tiho, zardi in se obrne od njega vstran ter stopi k Pavlinovi postelji.

„Tvoje rime so zanič, tvoji verzi šepajo,“ pravi z žaljivo-porogljivim glasom.

„Ti šepaš tudi!“ odvrne Pavlin kratko, ne da bi pogledal vanj.

„Da, jaz tudi... in oba ne moreva nič zato,“ prizna Jure, zardi in ne ve, kam bi se del. Ali ni to poraz, sijajen poraz na vsi črti?

Jure premeri sobo, stopi k vratom in jih odpre narahlo, ko vidi, da je hodnik prazen, se tiho splazi ven.

In tam stoji ob stebru, kjer je stala Mimica pred nekaj minutami, in gleda mladi Jure v nebo. Oblaki prihajajo čez obzorje in zvezde tonejo v njih; črna je noč in brez glasu. Jesen je — pomisli Jure — in kmalu zapade prvi sneg... In potem zmrzne vse čezinčez, vse živo v prirodi, tudi tisto nežnobilno cvetje, ki je bogve čemu tako ob nepravem času na zimo vzkalilo iz zemlje. In Jure je star štirinajst let... Kakšna sramota zanj!

Jure se domisli svojega učitelja naravoslovja. Ta mož mora biti zelo, zelo nesrečen v sebi. Kako bi se pač sicer mogel s takšno silno, nadzemesko ljubeznijo poglabljati v svoje kamene. Ali ni, kot bi iskal duše v kamenju, o, duše, ki jo je morebiti zastonj iskal pri ljudeh? Če jo je pač našel v kamenju? ... O, gotovo! Kako sije včasi njegovo oko, kako daljen, vase in v svojo tajno zamišljen je smehljaj njegovih ust, ko popisuje zagonetno-lepe oblike, ki jih vstvaja priroda v dragocenih kristalih! Saj je, kot bi pripovedoval o svoji ljubljeni ženi, o svojem edinem detetu... Kako se raziskri, kako razžari tedaj njegovo visoko-obokano čelo! Oh, ko bi človeku bilo moč tako silno vzljubiti kamenje in prirodo. In Jure čuti v tem trenutku, da je učitelj naravoslovja njegov prijatelj; zakaj njegova ljubezen je prav tako čista in deviška kakor Juretova. Ampak Jure mora ljubiti življenje; otrok življenja je.

Da, kaj je življenje?

Sa ni slika, ni pesem — in če je boj, je umazan boj z neenakim orožjem, če tekma, brezčastna in brezvestna tekma... A Jure sanja svojo ljubezen življenja in Jure sanja o slikah in pesmih, ki so življenje, in o častnih borbah ter tekmah, mož proti možu. In ko se naslanja na železno ograjo na hodniku, meri njegov grozničavi pogled globino do tal dvorišča in kako vabi, vabi ta črna globoka gluha tema... kakor stotisoč nevidnih rok, se steza po njem... Kakor brezoblični črno-žameten objem se širi vseokoli... Jure razloči kostanj sredi dvorišča, mrke gole veje štrlé v zrak; kakor odreveneli krčeviti prsti črnega nestvora se črta skozi noč. Jure si podpira glavo ter se s pestmi tišči v razbeljeno čelo. Ali misli, te pošastne misli, nočejo v stran... Kako strašno je, ako človeka boli glava, ko kljuje v sencih in za čelom, kljuje venomer! A še strašnejše je, če kljuje v glavi in kljuje v srcu, kljuje venomer...

O Mimica, uboga Mimica, ali te ne čaka pot Terezine?!

„Ne! Ne čaka te!“ vzklikne tedaj Jure glasno v svojo neizgovorjeno, obupapolno misel in mahoma se raziskri njegovo kalno, mrzlično sijoče oko, v živih močnejših curkih mu zapolje kri po žilah in v vse ude se mu nenadoma razlije spet prejšnja jakost in moč. Zdaj, o bog, zdaj šele se mu je povrnilo življenje! Novo, rešilno odkritje je prešinilo Juretovo lobanjo, spet je začutil trdna tla zemlje pod seboj, zaslutil zmisel in

nalogo svojih štirinajstih let. In Juretu se širijo krila, kot jadra se razpno in ga dvigajo, dvigajo... Zdaj ve zopet, čemu mu je živeti! O, najsi ga je Mimica odklonila, čeprav ne mara umeti njegove otroško-nesparietne ljubezni — ah, kaj zato! Jure razprostré svoja krila nad njo, čelatom, da ne zablodi s svojim deviškim zaslepljenim srcem na pot Terezine... Ali ga ni klicala: zaveznik moj, brat moj?... O, bolj še kot brat hoče čuvati nad njo, svojo ljubljeno zlato sestrico! Da, težka je naloga in naporna — a plačilo je najžlahtnejši biser sveta. Sama pride nekdanj k njemu Mimica, z udanimi očmi, grlica okroglolica! In tedaj Jure že ni več otrok, tudi po letih in telesu ne, o, tedaj je Jure že znamenit umetnik in še marsikaj!

Da, naporna je naloga, a Jure hoče zastaviti vse svoje sile v to, da jo reši. Predvsem pa mu je zato treba poznati življenje, življenje do vseh skrivnostnih podrobnosti, do vseh mističnih globin in vse njegove zopernosti in ostudnosti. — Razodeni se mi, življenje! kriči Juretovo srce v temo. — Pokaži mi svoj obraz, razgali se mi! Razodeni se, življenje!

— Sredi njega stojiš! se oglasi tedaj nenadoma in nepričakovano kakor zamolklo-grgrajoče šepetanje iz teme.

Jure posluhne in okameni: Odkod ta glas? Vsa kri mu zastane v žilah, njegov obraz prebledi in široko, v nemi grozi strme njegove oči navzdol, v noč in temo, od koder se je oglasil zagonetni šepet. Jure čaka, da bi se spet oglasilo, z grozo in upom v zastajajočem srcu čaka. Toda že je vseokoli tiho in brez glasu: tema in molk. Tedaj zbere Jure ves svoj pogum in svojo moč, nagne se s pol telesom preko ograje ter zakriči z močnim glasom doli na dvorišče:

— Razodeni se mi!

— Kdo si, ki me zoveš? se oglasi zopet od nekod zamolklo šepetajoče. In zdaj je, kot bi tiho ihtelo; kot bi ječalo bolno dete...

— Jaz sem — Jure! zamrmra Jure komaj slišno. Njegov pogled je osteklenel, vse telo se mu je sključilo vase in mraz in vročina se prelivata po njem.

— Jure? Jure, otrok? ihti od spodaj gor skrivnostni glas in Jure čuje zdaj čisto razločno, da prihaja kot tihi veter iz kostanjevih vej — iz njegovega drevesa spoznanja...

— Ali sem otrok? vprašuje Jure v naraščajoči grozi in že so njegove besede neslišen šepet. In zazdi se mu tistikrat, da ono črno in brezoblično tam doli ni več mrtva tema, temveč nekaj živega, valujočega — kar zna govoriti, šepetati, gibati se...

In tedaj se je zasmejalo z divjim, ostudno-raztrganim smehom, zakrohotalo se blazno vseokrog; bil je satansko peklenski, sardonski smeh, ki je trgjal živce mlademu Juretu, da je drgetal in se vil, kot bilka, ki jo objame požar... Močan veter je zavil z divjimi sunki pod nebom, na strehi se je odkruščila opeka ter se z glasnim padcem zakotalila na dvorišče.

— Hohoho! se je smejalo blazno v vetru. — Otrok si, o Jure! Moder in zrel si v svojih sodbah in mislih, premoder in prezrel za svoja leta, o Jure, ampak v svojih dejanjih si otrok... Hohoho, Jure, ti si otrok čistega srca! Tisočkrat joj tebi! Vekomaj ostaneš otrok!

— A rad bi videl — življenje... Obraz v obraz,“ zašepeče Jure, drgetajoč in hipnotiziran od groze, kakor v somnambulnem stanju, in že je ostal njegov šepet v srcu.

— Sredi njega stojiš... Ne vprašuj po njem! odgovarja zopet bolno ihtече iz teme.

— Globlje bi rad videl... Nezagano, nepotvorjeno lice življenja bi rad videl, vse, kakor ja zares... Oko v oko,“ ponavlja Jure z otroško trmo v svojem srcu, ki je pali strašna neutolažena želja. Krčevito se oprijemlje ročaja železne ograje, globlje se nagiblje s svojim telesom navzdol in strmi s svojimi omotenimi očmi z eno edino prošnjo v duši, da bi videl, o, vse videl...

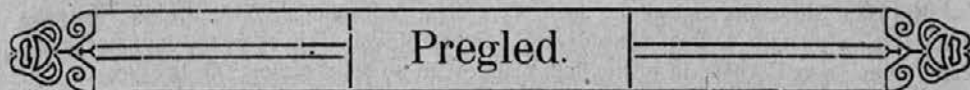
Tedaj pa mu je bilo zares, kot da se je izločil spodaj iz teme pošastno nakriviljenih kostanjevih vej znani obraz. Čisto nerazločno, v zbrisanih črtah, a že vse jasneje in izraziteje. Bilo je kot lice Juretovega učitelja naravoslovja, tisti asketsko-zdolženi, obriti obraz z upalimi mršavimi lici, orlovske nakriviljenim nosom in bolešno privitimi, ozkimi ustnicami; na visokem temenu ni bilo nit enega lasu! V temi, kakor nabodeno na kostanjeve veje je viselo lice učiteljevo prosto v zraku in blede sijalo v noč. In že ni več lice učiteljevo; že ni zdaj več njegov zunanji obraz — maska telesa — že je, kot bi upodobila duša človekova ob njega najstrašnejši uri svojo masko na prt Veronikin. Maska raste in se širi; njene poteze, črte in obrisi se odražajo v določnih masivnih reliefih vse izraziteje in resničnejše, izpreminjajo se in živé... Nenadoma strmi Jure v blazni nemi omotici v nadnaravno ogromni obraz pred seboj, tako nečloveško spačen in gnusen, kot ga mladi fant ni videl v najgroznejših podobah svojih sanj še nikoli. Pol lica se je smejalo v blaznem topem smehu idiotsko-brezsmiselno, druga polovica pa je bila spadena v gnjevapolno peklensko boleost. In ta stran je bila vsa kot z rdečo šminko pokrita, dočim je bila stran, ki se je smejala v svojih orgiatskih paroksizmih, mrtvaško-bleda. Ustnice, ki so se tudi napol smejale ter bile napol nakriviljene v brezmejno bolečino, so zevale odprte in bruhale bele plamene... Oči so živele in se venomer v čudni naglici odpirale in zapirale; kadar so se odprle, pa je vedno kanila velika krvava solza iz njih ter se naglo potočila po licih v odprta usta. In iz ust so bruhali beli plameni. Čelo in teme je bilo golo, čisto brez las, toda pod belo prosojno kožo je bilo polno krvavih bulj in globokih ran, ki so venomer izcejale rumeno-sluzasti gnoj... Mladi Jure je strmel, nepremičen, omotičen, roke krčevito na ročaju ograje, s stisnjenimi zobmi in vse v njem se je dvigalo v nemem studu, odporu in neokušanih mukah.

— Lice Življenja! je zajokalo nevidno bolno dete nenadoma čisto poleg Juretovega ušesa, da je čutil mladi fant vroči dih besed. Naglo je

dvignil Jure glavo, zaprl oči, zakrilil z rokami, opotekel se ter se brez glasu sesedel na tla. — — —

Potem so ga našli, pri stebru na hodniku na tleh čepečega, z razbleščanimi očmi in drgetajočega po vsem životu, ko je krčevito stiskal pesti in venomer neumljivo govoril o licu življenja.

Frenesli so ga v posteljo; zdravnik je konstatiral vročico.

Knjževnost.

Upton Sinclair. Ta največji socialni pisatelj sedanosti je bil rojen 20. sept. 1878. v Baltimoru v Združenih državah severoameriških. Študiral je na newyorškem vseučilišču, za kar si je služil denar s pisateljivanjem. Po končanih študijah je odšel v Kanado, kjer je živel štiri leta po gozdovih in se hranil večinoma z ribami in divjačino. Tu je dokončal svoji prvi večji deli „Kralj Midas“ („King Midas“) in „Princ Hagen“. Vrnivši se v Newyork je začel pisati trilogijo o državljanski vojni v letih 1847—1861 in je izdal njen prvi del „Manassas“. Iz Newyorka je odšel v Chikago. Namenil se je odkriti vse grozote in korupcije, ki se gode v tamošnjih veleklavnicah. Svet je le malo poznal razmere v teh klavnicah, ker so njih posestniki te razmere skrbno prikrivali in so pustili le malokaterga tuja vanje. Sinclair se je nastanil v klavniškem okraju, imenovanem Packingtown in je poskušal občevati z vsemi prebivalci tega pekla: z lastniki klavnic, nadzorniki, delavci, zdravniki, juristi, sodniki, duhovniki — sploh z vsemi, ki so prišli le količkaj v stike s klavnicami. Kot sotrudnik socialističnih listov in socialistični zaupnik si je pridobil zaupanje delavstva in ti so ga vodili po vseh prostorih klavnic, kamor pred njim morda še ni prišel tujec. Sinclair si je vse skrbno ogledal, govoril z delavci in si vse zabeležil. Da se seznanil tudi s socialnim stanjem delavstva in z njihovimi družinskimi razmerami, je pregledal vse packingtownske gostilne, beznice, bolnice, trgovine; z delavci je hodil na stanovanja itd. Pa to še ni bilo dovolj. Hotel se je še vživeti v položaj klavniškega delavstva, zato je »postal« delavec in je delal v klavnicah več kot 7 tednov. Tako je študiral nad dve leti packingtownske razmere in kot sad teh študij je zagledal v juliju l. 1906 roman „Džungel“ („Jungle“) beli dan. Ves svet in posebno Evropa, kamor se je izvažalo velike množine blaga iz čikaških klavnic, je ostrmel. To, kar je napisal Sinclair je bilo nekaj neverjetnega. V Chikago je začelo sedaj prihajati vse polno ljudi, ki so se hoteli prepričati o resničnosti Sinclairjevih razkritij. In konečno so morali — žal — vsi ugotoviti, da odgovarja „Džungel“ popolnoma dejstvom. Tudi od tedanjega predsednika „Združenih držav“ Teodorja Roosewelta poslana komisija je to potrdila. Roosewelt je odredil takojšno preiskavo, po kateri so odpravili najbolj kričeče nedostatke in s tem izboljšali položaj delavstva. Sinclair je s tem dosegel vsaj deloma svoj cilj. Postal je tudi kar naenkrat najslavnejši ameriški pisatelj in „Džungel“, delo 28letnega Sinclairja, pa tedanji najpomembnejši socialni spis. Preveden je že na 20 jezikov, medtem tudi v „amerikansko slovenščino“. Ta prevod sta oskrbela Jože Zavertnik in Ivan Kaker. Izdala ga je „Slovenska delavska tiskovna družba“. Dasi je jezik slab, je vendar vredno, da si ta spis vsakdo prebere, da izve, kako se dela v Ameriki z delavstvom, posebno z izseljenci, ki še ne poznajo ameriških razmer. — Sinclair se sedaj še ni nehal boriti proti kapitalistični družbi, ampak napisal je še več — od „Džungla“ ne slabših — socialnih romanov. Tako n. pr.: „Čez deset let — Industrijska republika.“ (Tu opisuje Ameriko pred revolucijo in rešitev socialnega problema sedanjega časa z ozirom na evolucijsko znanost. Razvija tudi zelo izčrpen program bodoče države indu-

strijcev.) „Igralci na borzi“, „Industrijski baron.“ (Zgodba ameriškega milijonarja.) »Metropolis« (velikomestni roman) in »Samuel-Iskalec«. Napisal je še mnogo humoresk in manjših socialnih zgodb. — Vsa njegova dela temeljijo na dejstvih in imajo le ta namen, da razkrinkajo vso gnilobo kapitalistične družbe in pomagajo s tem omiliti socialen položaj delavske mase. Sinclair se bojuje proti sedanjemu družabnemu redu, ki sloni večinoma na korupciji in zatiranju ter zaslužnjevanju revnega ljudstva. Njegovi romani so kulturni in obenem politični, zato tudi niso pisani za zabavo, ampak za pouk in spoznavanje razmer, ki vladajo še sedaj v „napredni“ Uniji. —on—

Koroška Slovenija. Spisal dr. Josip C. Oblak. V Ljubljani 1919. Str. 50. Koroško vprašanje je postalo zadnje mesece zelo pereče. Slovenci so se začeli zanimati zanj, kar vidimo iz več brošur in neštevilnih člankov, ki so izšle o njem. Za brošuro dr. Carantanusa, ki jo je izdal odsek za zasedeno ozemlje, smo dobili tekom nekaj tednov Oblakovo brošuro. Pisatelj je — kakor pravi — bival 4 leta na Koroškem in je vrhu tega nepoboljšljiv planinec in kolesar, in si zato usoja imeti v tem, kje bo tekla naša meja, ako nam ne pripade cela Koroška, nekaj vpogleda in nekaj sodbe.

Brošura je razdeljena v več poglavij, katera si hočemo po vrsti ogledati. V prvem poglavju (Koroška — nedeljiva celota?) se ozira pisatelj na ponemčevanje na Koroškem in prilhaja potom Gumploviczeve teorije na sklep, da bi nam šla, „ker se nam je velik del Koroške večinoma nasilno potujčil in iz nasilnega potujčevanja raz nobeno stališče ne more kedaj nastati pravica, de jure cela Koroška“ (str. 5.). Toda, ker pravijo tudi Nemci, da je Koroška nedeljiva celota in bi morala pripasti njim, nastane tu vprašanje, če je Koroška res absolutno nedeljiva celota. Tu pa je raznarodovanje dokazalo, da je dežela geografsko že razdeljena na dva dela in enako tudi gospodarsko (vzglede: Beljak z Zgornjo Koroško in Celovec s Spodnjo Koroško). Strogo jezikovna meja je pa nemogoča, zato si moramo izbrati — ker hočemo, da pride pod „tuje gospodstvo“ kar najmanj tujega življa — neko naravno minimalno mejo, ki jo obravnava pisatelj v naslednjem poglavju (Razni slovenski načrti in naša minimalna meja).

Tu nam podaja pisatelj svojo — že večkrat v listih opisano — minimalno mejo, jo primerja z načrtom dr. Carantanusa, z načrtom društva „Krek“ v Genevi ter raznimi drugimi mnenji po listih. V uvodu pravi o važnosti naše severne (koroške) meje napram našim drugim naslednje: „Ni nam treba prav nič zakrivati neutajljivega dejstva: naj bo usoda Trsta in Primorja, Goriške taka ali taka, definitivno teh naših zavednih, nam neobhodno potrebnih delov Slovenije nikdar ne moremo izgubiti; prej ali slej nam jih bodo neraznarodene, čiste in zavedne, rekel bi, neoskrunjene, vrnili, vrniti morali! O slovenski Koroški, ako bi jo bili izgubili — si usojam to resno dvomiti...“ (str. 9, 10). Ker je pisatelj proti preveliki okupaciji nemških krajev, je tu tudi proti načrtu dr. Carantanusa, ki reklamira za Jugoslavijo 50.000 in proti društvu „Krek“, ki reklamira 100.000 Nemcev in meni, da je njegova minimalna meja zmerna in skrajno pravična.

Tretje poglavje vsebuje nemške načrte dr. M. Wutteja in dr. Pfaundlerja. Prvi nam ne da ničesar, drugi nam pa priznava Jezersko v Gorenji in Kokrski dolini, pa zahteva v kompenzacijo odstop Belepeči. Po daljšem razpravljanju pravi na koncu pisatelj: „Ako je Wuttejev načrt, ki nam niti Jezerskega ne privoščiči, predrzen, se pa vidi Pfaundlerjev načrt kot neumestna in neresna pustna šala, za kakršno ni mesta v teh resnih časih.“ (Str. 29.) Najsi bo! V tem poglavju pogrešamo mnenja tudi drugih nemških krogov, kajti mnenji dveh nemških zagrizenih nacionalcev nam za objektivno presojo ne moreta zadoščati.

Znane načrte mirovne konference o celovski kotlini nahajamo v četrtem poglavju. Tu dokazuje pisatelj, da je celovška kotlina enako kot cela Koroška deljiva. Izreka se proti plebiscitu, od katerega v manjši coni ne pričakuje mnogo, in zahteva mejo na podlagi pravičnosti, pa tudi naravne potrebe. In ta meja, edino možna, edino pravična, je naša naravna meja, ki jo je zarisala in postavila med Nemce in Jugoslovane — priroda sama! (str. 36.)

Naslednje poglavje obravnava etnografičen položaj Gorenje in Spodnje Koroške — Celovca in Beljaka. Pisatelj reklamira za nas obe glavni mesti Celovec in Beljak, ki sta za Jugoslavijo iz gospodarskih in prometnih ozirov neobhodno potrebni. Ti dve mesti sta za nas *conditio sine qua non*. Jasno kot beli dan je, da bi bila zgornja Koroška Slovenija brez Beljaka, še bolj pa Celovec brez Spodnje Koroške Slovenije mrtev“ (str. 40, 41). Končno dokazuje pisatelj — na nek za to brošuro popolnoma nedopusten način — da Celovec ni nemško mesto. Na Beljak je pa pisatelj pozabil...! V zadnjem poglavju najdemo epis Slovenskega Roža.

V splošnem nam nudi brošura precej gradiva. Pisatelj hoče biti s slovenske strani nekako pravičen, toda tudi nasprotnike bi moral pustiti bolj do besede in razne stvari nekako drugače utemeljevati. Besede kot „nemška logika“, „windischer Hund“, „Vsenemštvo“ in zgodbe o raznih trgovskih sotrudnikih itd. bi morale brezpogojno izostati. Naš pisatelj, ki hoče dati ljudstvu jasno sliko o naših narodnostnih vprašanjih, mora izločiti iz svojega spisa vse fraze in ves način pisanja našega nacionalno buržoaznega časopisja. Na pisatelja ne sme nič vplivati; svoje delo mora pisati samostojno.

Sicer pa je brošura brez znanstvenih pretenzij in v prvi vrsti namenjena propagandnim svrham.

Brošura je izšla v komisijski založbi L. Schwentnerja in stane K 3:60 in 10 % drag. pribitka. Po pošti K 4:20. —on—

„Napredek in siromaštvo.“ Henry George, ameriški ekonom in reformator, je spisal knjigo „Napredek in siromaštvo“. George noče trditi v svoji knjigi, da brez siromaštva ne more biti napredka, ampak ugotovi zgodovinsko resnico, da ni bilo in ni napredka brez pomanjkanja. Napredek in ubožstvo gresta vzporedno. Ljudje si ne morejo misliti, kako naj bi človeštvo napredovalo, da ni bilo in ni ubožnih ljudi.

Nikdo ne more trditi, da ni do današnjih dni opažati velikega napredka na polju industrije, umetnosti in učenosti. Toda ves dosedanji napredek je — mesto da bi koristil vsem ljudem — še bolj odtujil človeka od človeka, razred od razreda. Ravno napredovanju v industriji gre zahvala, ker se je v sedanjem času prepad med bogatini in siromaki v toliko poglobil. A kakor da ni mostu, ki bi zvezal dva nasprotna razreda v sedanji družbi. Naravno, napredovanje samo po sebi ni morebiti cilj našega življenja. Napredek je samo sredstvo. Če napredek ne služi človeku, če ne poveča blagostanja in srčice človeka, bi bilo nápak govoriti o napredku. Henry George dokazuje v svoji knjigi, da je današnja doba prehodna, da so nastali vsled „združenja napredka s siromaštvom“ mogočni problemi, ki morejo celo kapitalistično družbo porušiti iz temelja.

Prišel bo čas — a ta ni daleč — ko se napredek ne bo ustvarjal na siromaštvu, nesreči in krvoprelitju, ampak bo združen z blagostanjem vseh ljudi. Takrat bo v resnici nastala doba pravega napredka, katere si mi danes ne moremo niti zamisliti.

+

Društveni vestnik „Svobode“.

Ljubljana. Dne 24. t. m. se vrši ob 10. uri dopoldne v Mahrovi šoli zvezni občni zbor »Svobode«. Podružnice, ki pošljejo svoje delegate na zvezni občni zbor, naj javijo to vsaj osem dni pred zborom centrali v Ljubljano, kamor naj se prijavljajo tudi vsi samostojni predlogi. Vse, kar se tiče delegacij, je razvidno iz društvenih pravil (odstavek § 18 — § 27).

Apeliramo na vse podružnice, naj razmišljajo, kako bi bilo mogoče delovanje podružnice kar najintenzivneje razviti. Doslej imamo deset podružnic, kar je še mnogo premalo. Ozrmo se samo na naše strokovne organizacije, pa vidimo takoj, kako

ogromno dela nas še čaka. Naš organizirani proletarijat potrebuje še marsikaj, predvsem globoke in temeljite naobrazbe, predno bo lahko zrl svojo armado tako močno, da lahko stopi v sleherno borbo z zavestjo zmage!

Vsled tega je ta zvezni občni zbor posebne važnosti. Povejmo si odkrito in pregledno natanko, kaj se je storilo in kaj je pomanjkljivo! Vsak zaveden sodrug mora poznati neprecenljivo važnost izobraževalnega dela. Povspeti se moramo na ono kulturno stopnjo, na kateri že stojijo danes delavci vseh kulturnih držav. Kdor zanemarja izobraževalno delo, a ima v sebi dovolj sile, da izobražuje tiste, ki so izobrazbe potrebni, ne vrši svoje dolžnosti. Tudi je v nekaterih podružnicah bilo opazati dostikrat radi najneznatnejših malenkosti razna osebna nasprostva. To mora odslej prenehati, ako hočemo, da bo naša ta tako važna organizacija procvitala. — Sodrug! in sodružice! Dolga je še pot in strma. Cilj, po katerem hrepenimo, bomo dosegli tem lažje, čim uspešnejše bo delo naše izobraževalne organizacije. Knjige, brošure, časopisje bodi naše orožje! Ako bomo to orožje dobro rabili, bo tudi zmaga naša in ko dosežemo tó svojo zmago, bomo šele sprevideli, kako pomembno je bilo naše delo v Svobodi. Svobodo pa bomo dosegli samo, ako bomo z resno smotrenostjo in zavestnim delom dozoreli zanjo!

J. V.

Nove knjige. V kratkem izidete dve novi pesniški zbirki naših sotrudnikov Ivana Albrehta „Slutnje“ in Janka Glaserja „Pohorske poti“. V založbi „Omladine“ je izšel Vlad. Levstikov roman „Zapiski Tine Gramontove“, delo, o katerem bomo še obširneje poročali. „Zvezna knjigarna“ je izdala dr. J. Glonarjev prevod Andrejeve komedije „Gaudeamus“.

Peter Altenberg, nemški pisatelj, je umrl letos spomladi na Dunaju. Bil je eden najzanimivjših, najsamorodnejših nemških poetov. Njegova sličica „Teško srce“, ki jo pri našamo čitateljem „Svobode“, očituje s svojo nežnostjo vse vrline tega finega peresa. Altenberg ni bil fabulist v tistem smislu, da bi pisal dolgovezne romane; njegove novele, njegove tragedije obsegajo po dve kvečem tri strani. V vseh pa je dih duše. Napisal je med mnogimi dvoje najlepših knjig „Bajke življenja“ in „Kako vidim jaz“: vanje je izlil vso svojo otroško-preprosto dušo, ki je najbolj ljubila prirodo in otroke ter lepoto in bedo. Altenberg je bil dober človek in velik pisatelj.

Ljubljana. Dne 15. in 16. julija je gled. odsek Svobode priredil v Dramskem gledališču v Ljubljani dvoje predstav in sicer Eng. Ganglovega „S i n a“ in Dolinarjevo veseloigro „C i g a n i“. Obe igri ste malone brez umetniške vrednosti in zato je bila zlasti uprizoritev „Sina“ kaj nesrečno izbrana. Vzlic temu sta oba večera očitovala mnogo umetniškega umevanja, mnogo ljubezni do stvari in dokaj prirodne inteligence našega delavstva. Dočim v celoti predstavi niste nikakor zaostajali za sličnimi meščanskimi diletantskimi prireditvami, so v podrobnosti bili nekateri prizori „Sina“ igrani s presenetljivo rutino in dovršenostjo. Ne bomo navajali posameznih imen, toda lahko konstatiramo, da sta nam ta dva večera dokazala, da razpolaga delavstvo z obilnim materijalom prirodne inteligence, s katero bo tudi v tej panogi umetnosti sčasoma lahko nudilo samo sebi nekaj dovršenega in popolnega. Zato pa je treba seveda velike ljubezni in neumornega dela!

Listnica uredništva. Uredništvo „Svobode“ najnujnejše poziva vse podružnice Svobode, da mu redno pošiljajo poročila o društvenem delovanju, predavanjih, predstavah itd. Dolžnost vsakega podružničnega tajnika je, da sestavi za „Svobodo“ mesečno kratko in jedrnato poročilo. Le na ta način se bo naš Društveni vestnik primerno in zanimivo spopolnil in bo „Svoboda“ to, kar mora biti, namreč centralno glasilo vseh naših delavsko-izobraževalnih društev. — Uredništvo tudi drage volje sprejema vse blagohotne nasvete glede lista samega.

